

1. ВЪЗНИКВАНЕ НА БАЛКАНСКИТЕ КОНТРАБАНДНИ КАНАЛИ В КОНТЕКСТА НА ЮГОСЛАВСКИТЕ КОНФЛИКТИ

1.1. КОНТРАБАНДА И ДЪРЖАВНО СТРОИТЕЛСТВО В ХЪРВАТИЯ, БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И КОСОВО

Развитието на контрабандните канали в Хърватия, Босна и Херцеговина и Косово бе повлияно от специфичните условия в тях, отличаващи ги от другите бивши югославски републики и от останалите страни в преход. Армиите на Хърватия, Босна и Херцеговина и Косово трябваше да се сражават срещу превъзходящ ги във военно отношение и по-добре въоръжен враг. Именно това допринесе за създаването на социално-политическата среда, в която контрабандата и в частност незаконната търговия с оръжие не се считаха за противоречаща на интересите на тези нововъзникващи държави. Обратното – **контрабандата се счита за съществен фактор за тяхното оцеляване.**

ХЪРВАТИЯ

През май 1990 г. бяха проведени първите многопартийни избори в Хърватия. На власт дойде антикомунистическата Хърватска демократична общност. Извоюването на независимост за Хърватия бе главната политическа цел, която тази партия си бе поставила. Почти веднага след това избухна въоръжено въстание в населените със сърби райони на Хърватия, тъй като мнозинството от населението там отказа да признае новото хърватско правителство. Въстанието показва, че Югославия няма да може да бъде разчленена по мирен начин и че въоръжените сили се превръщат в решаващ фактор за налагане на националните интереси на новите държави.

В рамките на военната доктрина на социалистическа Югославия за "тотална народна защита" се считаха, че наред с федералната Югославска народна армия /ЮНА/, всяка югославска република трябва да има свои Териториални сили за отбрана /ТСО/. Последните имаха отделно командване и бяха съставени само от военослужещи, които живеят в съответната република и служат единствено на нейна територия. Почти незабавно след изборите хърватските власти започнаха процес на трансформиране на ТСО в редовна хърватска армия¹. Федералните власти реагираха веднага на това предизвикателство, като частите на ЮНА по-

¹ United Nations Commission of Experts, "Part III: General Studies, Section A: The Military Structure of the Warring Factions and the Strategies and Tactics Employed." *Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*. 27 May 1994. <http://www.ess.uwe.ac.uk/comexpert/REPORT_TOC.HTM> .

лучиха разпореждане да разоръжат хърватските ТСО. Почти всички оръжия, принадлежащи на тези части бяха конфискувани и складирани в погребите на ЮНА. По такъв начин, ако хърватските власти искаха да осъществят плановете си за отделянето на Хърватия, те трябваше да използват контрабандни канали за нелегален внос на оръжие, за да въоръжат и екипират новосъздадената хърватска армия. Следователно създаването на тези канали се считаше в Хърватия не за криминално, а за държавнотворческо действие. Въпреки че бе в явно нарушение на редица резолюции на Съвета за сигурност на ООН, който наложи оръжейно ембарго за всички бивши югославски републики, и днес въоръжаването на Хърватия продължава да се възприема като законна стъпка, необходима за извоюване независимостта на републиката.

През разглеждания период в тази страна съществуваша два основни канала за контрабанда на оръжие:

- Повечето от сухопътните видове оръжия, внесени контрабандно в Хърватия, бяха съветски марки, произведени в Унгария, Румъния и други бивши социалистически страни от Източна Европа. Повечето от тях бяха внасяни незаконно в Хърватия от Словения и особено от Унгария. Тези канали бяха развити и контролирани от редица дейци на ЮНА и на югославските тайни служби, които бяха хървати по произход. Когато Хърватия се ориентира към независимост те взеха нейната страна. Един от най-важните дейци в контрабандните операции бе Мартин Шпегел, който бе назначен за министър на отбраната на Хърватия и до оставката си бе един от висшите офицери с най-висок ранг в ЮНА.²

Аржентинската връзка

Официално разследване в Аржентина показва, че тогавашният президент Менем е участвал в продажбата на оръжие на Хърватия. В края на 1991 г., когато вече бе в сила Резолюция № 713 на Съвета за сигурност от 25 септември 1991 г., налагаща международно оръжейно ембарго на всички бивши югославски републики, Менем подписва два тайни президентски указа за продажба на 6 500 тона оръжие на Панама. Всъщност цялото оръжие е било транспортирано до Хърватия с кораби на хърватската държавна компания "Кроатия лайн". През 1992 г. друг таен президентски указ разрешава на аржентинската държавна компания "Фабрикасионес милитарес" да продаде оръжие за 51 млн. долара на Боливия. Тази доставка, включваща 8000 автомата, 18155 мм оръдия, 2000 автоматични пистолети, 211 хиляди ръчни гранати, 3000 ракети "Памперо", 30000 пушечни гранати, 3000 мини, 65 минохвъргачки и мунициии за няколко милиона, също била отклонена към Хърватия. Когато този случай бе разследван през 1996 г., боливийското правителство изиска официално потвърждение от аржентинските власти, че Боливия не е закупувала тези оръжия.⁴

- Друг важен канал включваше нелегален внос от Южна Америка. Ключова роля в него играеха членовете на хърватската диаспора, която бе най-голямата и най-добре организираната общност в сравнение с тези на останалите югославски нации. На хърватските емигранти принадлежи лъвския пай от фондовете за закупуване на оръжие и в повечето случаи те също така организираха неговото закупуване и транспортиране. Това важи особено за Аржентина, където хърватската общност е най-многобройна.³

Когато хърватската Служба за разузнавателна информация – тайната служба на хърватското министерство на отбраната - бе създадена през ап-

² Laura Silber and Allan Little. *Yugoslavia: Death of a Nation*. New York: Penguin Books, 1997, pp. 116-117.

³ Sean Gervasi. "Germany, US, and the Yugoslav Crisis." *Covert Action Quarterly*, no. 43. Winter 1992-93. < <http://www.covertaction.org/yugo4.htm> > ; "Croatia Trying to Trace Missing Wartime Donations." *Balkan Peace*. 2 September 2002. < <http://www.balkantimes.com/html2/english/020805-SVETLA-002.htm> > .

⁴ Brian Wood and Johan Peleman. "Chapter 6: Mysterious Ships." *The Arms Fixers: Controlling the Brokers and Shipping Agents*. 25 November 1999. < <http://www.nisat.org/publications/armsfixers/Chapter6.html> > .

рил 1990 г., нейните агенти установиха контрол върху контрабандните операции, който продължи през цялата война.⁵ Не е възможно да се направи пълна оценка на количеството и стойността на оръжието, внесено контрабандно в Хърватия през периода, когато републиката бе поставена в режим на международно оръжейно ембарго. Не съществуват данни за 1991-1992 г., когато контрабандно бяха внесени повечето оръжия в страната. **Само през периода 1993-95 г. Хърватия внесе оръжие на стойност 308 млн. долара.**⁶ През юли 1991 г., когато избухна войната във Хърватия, Шпегел – човекът, който създаде схемите за контрабанден внос на оръжие – бе принуден да си подаде оставката като министър на отбраната и бе отстранен от контрабандните операции. Скоро последните се промениха и от държавнотворчески цели започнаха да обслужват бизнес-операции, предлагайки множество възможности за лично обогатяване на новия министър на отбраната Гойко Шушак и на други хървати произхождащи от Херцеговина, които бяха мнозинство в хърватското правителство и установиха контрол върху контрабандните операции.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Развитието на контрабандните канали в Босна и Херцеговина е сходно с това в Хърватия. Първите многопартийни избори бяха спечелени от три ултранационалистически партии: Партията на демократичното действие /ПДД – обединява-

ща босненските мюсюлмани/, Сръбската демократична партия /СДП/ и Хърватската демократична общност /ХДО/. Те съставиха временна правителствена коалиция, но скоро силните разногласия около бъдещия статут на Босна и Херцеговина противопоставиха СДП, респективно сръбската общност в Босна, на ПДД и ХДО, съответно на босненската мюсюлманска и хърватската общности. Засилената несигурност и неясност на ситуацията и очертаващата се **перспектива за разпадането на Югославия създадоха благоприятна почва за изгодна тър-**

Многоетническата търговия с оръжие в Босна

Първите канали за контрабанда на оръжие в Босна и Херцеговина са създадени от ръководителя на Службата за контраразузнаване /КОС/. Последният се договаря с босненския министър на отбраната /мюсюлманин по произход/ да не се пречат доставките на оръжие, изпратени от Сърбия през Босна до контролираните от сърби територии в Хърватия. В замяна тайната служба отклонявала част от оръжието към възникващата босненска мюсюлманска армия. Неочаквано полицейски контрол, който не бил инструктиран да пропусне конвоя, задържал камиони, натоварени с оръжие. През нощта на 9 април 1992 г. били задържани 3 камиона, превозващи 1119 автомата. Веднага обаче след като министърът и неговите приближени разбрали за това, "недоразумението" било изгладено.⁷

говия с оръжие.

Когато започна войната в Босна и Херцеговина, босненските мюсюлмани бяха най-зле екипираната страна в конфликта и зависеха до голяма степен от незаконния оръжеен внос. **Ключова роля в контрабандата на оръжие в Босна и Херцеговина изигра Агенцията за подпомагане на Третия свят /Third World Relief Agency или АПТС**⁸:

⁵ John Hatzadony. "The Croatian Intelligence Community." *Federation of American Scientists: Intelligence Resource Program*. 20 December 2001. < <http://www.fas.org/irp/world/croatia/hatzadony.html> > .

⁶ "Arms Transfer Deliveries and Total Trade, 1985-1995, by Region, Organization, and Country." *US Arms Control and Disarmament Agency: World Military Expenditures and Arms Transfers*. 1996. < http://www.state.gov/www/global/arms/wmeat96/100_150.pdf > .

⁷ Tim Judah. *The Serbs: History, Myth, and the Destruction of Yugoslavia*. New Haven: Yale University Press, 1997, pp. 193-194

⁸ John Pomfret. "How Bosnian Muslims Dodged Arms Embargo." *The Washington Post*. 22 September 1999.

Nijaz Dzafic. "Sta sve veze SDA i agenciju za pranje opljackanog novca." *Dani* no. 122. 1 October 1999. < <http://www.bhdani.com/arhiv/1999/122/t223a.htm> > .

- АПТС бе създадена през 1987 г. във Виена като хуманитарна агенция за мюсюлмани. През 1992 г. тя откри офис в Сараево и започна да сътрудничи с босненското правителство, превръщайки се в основния финансист и посредник в контрабандата с оръжия за Босненската мюсюлманска армия. Ръководителят на тази агенция – суданският гражданин Ал-Фатих Хасанейн - бе определен от тогавашния босненски министър на външните работи като "финансовия представител на босненското правителство" и в това си качество откри своя сметка в Die Erste Osterreich Bank във Виена.
- **Между 1992 г. и 1995 г. на тази сметка постъпиха около 35 млн. долара**, дарени от Саудитска Арабия, Иран, Судан, Турция, Бруней, Малайзия и Пакистан.
- Повечето от оръжията, закупени от агенцията, бяха съветски марки, произведени в различни източноевропейски страни. Първоначално оръжията бяха доставяни на летище Марибор в Словения и оттам транспортирани по суша през Хърватия. През август и септември 1992 г. над 120 т. оръжия пристигнаха на това летище. В края на септември Хърватия затвори този канал.
- Прекъсването на хърватския път временно бе компенсирал от много по-рискованите хеликоптерни доставки директно до контролираните от мюсюлманите летища в Тузла и Зеница, разположени в Босна и Херцеговина.
- През 1993 г. германската полиция арестува 30 босненски мюсюлмани и турци, търгували с оръжия. Босненските мюсюлмани се опитвали да спазарят доставката на леки оръжия на стойност 15 млн. долара. Разследването показва, че АПТС в този случай е играла ролята на финансов брокер на сделката.
- През 1994 г. тази агенция започна да ограничава дейността си в Босна, което се вижда от финансовите ѝ постъпления в австрийската банка. През 1993 г. на тази сметка са били депозирани 231 милиона долара, докато през 1994-1995 г. – едва 39 млн. долара.
- През септември 1995 г. австрийска антитерористична част атакува централата на АПТС и конфискува огромно количество документи, свидетелстващи за контрабанда с оръжия и за други нелегални дейности на агенцията. Хасанейн се премести в Истанбул, но остана в тесен контакт с босненските мюсюлмански власти.

Според някои оценки, основаващи се на австрийското разследване, над половината от даренията в размер от 350 млн. долара са били използвани за закупуване на оръжия за босненските мюсюлмани.

След изтеглянето на АПТС, Иран се превърна в най-важният доставчик на оръжия за Босна и Херцеговина. Разследването показва, че **стойността на внесените през 1994-95 г. контрабандно оръжия в Босна достига съответно 500 и 800 млн. долара.**⁹

Иранската афера

Първият ирански Боинг 747, натоварен с оръжия и други доставки, се приземил в Загреб, Хърватия, през пролетта на 1994 г. Хърватското правителство блокирало доставката и отправило питане до американския посланик в страната Питър Галбрейт какво да прави с нея. Галбрейт и тогавашният президентски съветник по националната сигурност Антъни Лейк настояли пред президента Клинтън да не блокира тази доставка. Президентът наредил на Галбрейт да информира хърватското правителство, че няма инструкции за него, което на практика развърза ръцете на правителството да толерира нелегалната търговия с оръжия за Босна. През 1996 г. Комитетът по разузнаване към Сената на САЩ и Подкомитетът за разследване на ролята на САЩ в иранските оръжейни трансфери за Хърватия и Босна към долната камара на САЩ започна разследване на тази афера. В резултат на това Конгресът чрез Министерството на правосъдието повдигна криминални обвинения срещу Лейк и Галбрейт за криминални деяния.¹⁰

⁹ United States Congress. "Clinton-Approved Iranian Arms Transfers Help Turn Bosnia into Militant Islamic Base." *Congressional Press Release*. 16 January 1997.

< <http://globalresearch.ca/articles/DCH109A.html> > .

¹⁰ Ibid.

Босненското правителство купуваше оръжие също и от европейски доставчици. През май 1998 г. белгийският гражданин от унгарски произход Геза Мезоси бе осъден на 2 години затвор за продажба и контрабанда на оръжие за Босна и Херцеговина. Един от най-крупните европейски търговци на оръжие, за когото се предполага, че продава оръжие на редица африкански държави, между които Уганда, Етиопия, Судан и Демократична република Конго, заяви пред съда, че е продавал оръжие на босненското правителство по "хуманитарни причини".¹¹

КОСОВО

Постепенното разпадане на Югославия, което започна в края на 80-те години и доведе до разделянето на федерацията и до войната от 1991 г., имаше сериозно отражение върху Косово. Тази провинция бе най-неразвитата в рамките на бившата федерация и развитието на промишлеността ѝ бе силно ограничено. По тази причина Косово зависеше от "фондовете за недоразвитите райони", предоставяни от по-богатите югославски републики. С разпадането на Югославия през 1991 г. косовските албанци бяха изоставени на произвола на съдбата. Цялата външна финансова помощ бе прекратена. Косовската промишленост, която в течение на десетилетия страдеше от лошо управление, а през 1991 г. изцяло бе лишена от инвестиции, фактически прекрати своята дейност. Селското стопанство, преводите на членовете на голямата и добре организираната диа-

спора в Западна Европа и сивата икономика се превърнаха в единствените източници на доходи за косоварите през 90-те години.

Кризата в Албания и АОК

Кризата в Албания от 1997 г. позволява на АОК да разгърне търговия на хероин срещу оръжие. През този период редица оръжейни депа в Албания са разграбени. Според някои оценки, откраднати са над 200 000 автомата "Калашников", 350 000 пушки М44/SKL, 40 000 автоматични пистолета, 2 500 гранатомета и 700 минохвъргачки, както и муниции на стойност 1,5 млн. долара. Освен това са откраднати десетки хиляди ръчни гранати и стотици хиляди мини. Едва 25% от тях са открити впоследствие, като повечето от откраднатото оръжие е било продадено на АОК. Според един от докладите, през юни 1998 г. на пазара на оръжие в Тропойе – албански град на 1 км. от границата с Косово – един автомат "Калашников" се е продавал само за 150 германски марки. По това време градът е бил пълен с войници от АОК, чиито тренировъчни лагери се намирили наблизко. Те идвали в града, за да купуват оръжие за увеличаващия се приток доброволци в АОК.¹²

В течение на десетилетия косоварите бяха свързани с европейската търговия на наркотици. Тяхното присъствие бе особено силно на пазара на хероин в Германия, Австрия и Швейцария. Тъй като свободно пътуваха между Истанбул и Западна Европа, те развиха и разклонена система от контрабандни канали. Наред с преводите от чужбина, парите от трафика на дрога бяха най-важният източник за

косоварската социална система, здравеопазване и образование след 1991 г. През 1994 г. и особено след Дейтънското споразумение от 1995 г, което изцяло игнорира косовския въпрос, повечето от косоварите се разочароваха от политиката на мирен протест, олицетворявана от неофициалния "президент" на Косово Ибрахим Ругова и се ориентираха към въоръжена съпротива. Отново преводите от косоварската общност в чужбина, формиращи се от 3% от всяка заплата и

¹¹ Wood and Peleman. "Chapter 4: Shopping in the Shadows." *The Arms Fixers*. < <http://www.nisat.org/publications/armsfixers/Chapter4.html> > .

¹² Alan Marshal. "CIA and the Balkans." *Intel Briefing*.

< <http://www.intelbriefing.com/afi/afi010729.htm> > .

Jerry Seper. "KLA Finances War with Heroin Sales." *The Washington Times*. 3 May 1999, < <http://nationalism.org/sf/Articles/a74.html> > .

Judah. *The Serbs*, p. 321

съставлящи около една трета от набраните фондове, както и постъпленията от трафика на дрога бяха основните източници за въоръжаването на новосъздадената Армия за освобождение на Косово /АОК/.¹³

Според *Observatoire geopolitique des drogues*, още от 1994 г. доставки за хероин от Косово са били използвани за финансиране на големи покупки на оръжие. Тогава американските приоритети на Балканите са "налагали" да се игнорира търговията с наркотици, използвана за финансирането на АОК.¹⁴

* * *

Контрабандните канали, създадени в Хърватия и Босна и Херцеговина в периода 1990-1991 г. и в Косово в периода 1994-1998 г. оказаха огромно въздействие върху процеса на югославското разпадане. Благодарение на тях, хърватите, босненските мюсюлмани и косоварите успяха да изравнят сили с превъзхождащите ги във военно отношение сърби. По такъв начин контрабандните канали изиграха ключова роля за извоюване независимостта на Хърватия и Босна и Херцеговина, както и на полу-независимостта на Косово. Поради тази причина, контрабандата продължава да се счита за оправдана, ако не и легална дейност, организирана от държавата. Подобно убеждение обаче става още по-проблематично поради факта, че с течение на времето "държавнотворческите" контрабандни канали бяха трансформирани от същите хора, които ги създадоха, в изцяло криминални операции за трафик на дрога, крадени коли, контрабандни стоки и хора.

1.2. ОЦЕЛЯВАНЕ В УСЛОВИЯТА НА САНКЦИИ: СЪРБИЯ И ЧЕРНА ГОРА

За разлика от другите републики на бивша Югославия, Сърбия и Черна гора, които след 1997 г. се конституираха в Съюза на република Югославия /СПЮ/, не се нуждаеха от оръжие, тъй като "наследиха" лъвския пай от арсенала на ЮНА. Поради тяхната роля във войната в Хърватия и Босна и Херцеговина, през лятото на 1992 г. Съветът за сигурност на ООН наложи международни санкции срещу двете републики. Дори в условията на ембарго обаче Сърбия и Черна гора нямаха големи проблеми в производството на необходимите им храни - сръбската провинция Войводина винаги е била считана за житницата на Югославия. Освен това, наред със Словения, Сърбия бе единствената югославска република, която осъществяваше износ на енергия.¹⁵ Поради тези причини СР Югославия бе в състояние да оцелее няколко години в условията на ембарго. Сърбия и Черна гора обаче изпитваха остра нужда от петрол, който можеше да се внася единствено по контрабанден път. По-специално, сръбската военна машина, особено в Босна, щеше да бъде парализирана без контрабандния внос на горива. Затова почти веднага след налагането на санкциите сръбската Държавна тайна служба /Sluzba drzavne bezbednosti или СДБ/ организира контрабандни канали за снабвяване на остатъчна Югославия с петрол.

¹³ Jasmina Udovicki and James Ridgeway, editors. *Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia*. London: Duke University Press, 2000, pp. 329-330

¹⁴ "The KLA and the Heroin Craze of the 90s." *Montreal Gazette*. 15 December 1999. < <http://www.balkanpeace.com/cib/kam/kosd/kosd01.shtml> > .

¹⁵ US Energy Information Administration. "Enforcement of Serbian Sanctions and Embargo." *US Energy Information Administration*. 10 June 1999. < <http://www.eia.doe.gov/cabs/serbsanc.html> > .